

...יחידת-מילואים סיימה אימוניה"

פרשה שלא ניתן לשבצה בסיכום היבש של לקחי האימונים. אולם דוקא היא הרוטה בלבן של המג"ד יותר מכל. אותו מקרה עורר בלבן מחשבה שניה בנושא אנושי, אלמנטרי והעלה בו שאלות והרהורים על „הלב שמאחורי הדיסקית". ידברו בעד עצמם שני המכתבים הבאים שהגיעו אל המג"ד ואשר הוא מצא לנכון למסרם לפרסום.

...יחידת-מילואים סיימה אימוניה". שגרתי ומובן. עשרות „חיילים-לחודש" שבים ליום-יום, למשפתתם, לעבודתם. רגיל וקבוע. המג"ד עורך סיכום האימונים — חיוב ושלילה. יש בו, בסיכום זה, הרבה מונחים טכניים-מקצועיים, מספרים ותרשימים מדויקים. אולם, יש ובין כל אלה נחבאת פרשה מיוחדת שהתרחשה „מאחורי" התרגילים של יחידת המילואים.

מכתבו של הטוראי חיים ממן אל המ"מ ג:ד

ממן חיים, בית-שאן

6.8.1963

למ"מ ג:ד צדור, שלומות,

ממני חיים ממן, ט' 494849.

קיבלתי את מכתבך. נחמד מאוד מצדך על התנחומים ששלחת לי וההמחאה. אבל פה יש טעות. במקום התנחומים יש לאחל מזל טוב. הילד שלנו, לאושרי הרב, חי ושלם, אם כי לא בריא; אבל זאת לא בעיה גדולה.

אותו יום שעזבתי את הבית, קיבלתי אישור מבית-החולים שאשתי צריכה עזרה והשגחה. ראית את זה בעצמך. הבטחתי לאשתי שאחזור אותו יום. ולכן לא השארתי לה אף גרוש, והיא היתה במצב לא כל כך נעים. היא שכבה במיטה והילד לא היה בהרגשה טובה. היה לו שלשול והום.

אחרי שלא רצו לשחרר אותי ביחידה ולא באתי, כתבתי לה מכתב שאין אפשרות לשחרר אותי, שהיא תחזיק מעמד עד שאשתחרר. אבל לצערי הרב לא יכלה לסבול את המצב. היא היתה יחידה בבית עם ילד במשקל זעום 2.400 ק"ג והיא חדשה במקצוע, לא היה מי שידריך אותה. התפרים הפריעו לה מאוד, היה לה חום, היתה בודדה מאוד. ללא רדיו על ידה, כך היתה לבד. גם עם השכנים לא מצאה שפה משותפת. התיאשה מאוד. השכנים לא יודעים עברית, כי רובם עולים חדשים. במשך ארבעה ימים לא שמעה כלום וזה השפיע עליה ועל הילד עוד יותר. ולא השארתי לה גרוש אחד, כי לא היה לי. רק כשראתה שאין לה שום ברירה, הלכה לבית-החרושת לקרר וקיבלה הלואה בסך 30 ל"י ומזה שלחה לי 5 לנסיעות.

ולכן החליטה לכתוב לי מכתב ובו כתוב שהילד, חס וחלילה, גפטר. ידעה שאני אעשה הכל כדי לבוא וגם ידעה שהצבא ישמע את זה אז הם ישחררו אותי. ואז היא עשתה את הצעד המחורבן הזה שהביא לי סבל וגרם לי למצב נפשי מעורער במשך יומיים, כי באותו יום שנסעתי מהמקום שהיננו, לא הספקתי להגיע ונשארתי ער בתחנת אוטובוסים בתל-אביב. לא עצמתי עין אלא העיניים שלי נעצמו מרוב בכי על מה שחשבתי שקרה. הגעתי הביתה בבהלה. אחרי שראיתי את המצב — לא יכלתי לשלוט בנפשי, ואפילו אהבתי את אשתי ושהיא עכשיו ילדה, הרבצתי בה עד שהיא חלתה שוב פעם. אמנם הצטערתי על מעשה שכזה שעד עכשיו עוד לא עשיתי, אבל עיני נעצמו מרוב התרגנות. היא לא חשבה מה שיכל לקרות לי והיא לא חשבה שעכשיו, אפילו אם באמת יקרה חס וחלילה משהוא נכון אי פעם, אז לעולם לא יאמינו לי יותר. מצד שני אני מצדיק אותה. כי אני אשם בכל. איך אפשר להשאיר אשה אחרי לידה מוקדמת בלי פרוטה, בלי מישהו שישב איתה וישים אליה לב. רדיו אין לנו בבית, הסביבה מאוד משעממת, מרוחקת כדי חצי ק"מ מהעיר, כך שלא יכלה להחזיק מעמד. פחדה להתעלף, כי זה תמיד קורה לה, ואחרי זה לא תוכל לשים לב לפעוט ויכולים לקרות אחרי זה הרבה דברים.

בקיצור, אני מתביש באשתי אפילו שאני אוהב אותה, ואני יותר מתביש בעצמי. ולך ולכל החבריה, הנני לבקש ממכם סליחה ותודה מקרב לבי על כל שעשיתם למעני. ושלא מגיע שיעשו בשבילי כלום. אני מחזיר לך את הכסף ששלחתם לי לשוא. אני ראוי יותר לתליה מאשר לאיחולים ותנחומים. אני מאוד מבקש את סליחתכם, על מה שקרה ותסלחו לאשתי. אני בטוח שתבינו את כוונותיה. על אף הכל ואחרי הכל, הרי דאגה שלא יקרה שום מקרה רע והיא הצליחה — אפילו בדרך האסורה. כי כשבאתי

וראייתי אותה, היא היתה נראית כמו אחת שהוציאו מהקבר, רזה להחריד. פשוט לא האמנתי שתשתנה במשך זמן קצר כזה של 10 ימים.

הייתי רוצה להגיד לך עוד משהו: אחרי שגמרתי את ה-10 ימים, באתי לקבל כסף מהביטוח. אמרו שלא מגיע לי. הלכתי למקום עבודתי בקרח. אמרו שמקומי תפוס ואם אני מוכן, אוכל להיות מחליף יומיים בשבוע. תשפוט בעצמך מה יספיקו לי יומיים בשבוע?!

אגב, אבקשך אולי תתעניין, על אף הכל, לעזור לי למצוא איזה מקום-עבודה, אפילו בחקלאות. העיקר לעבוד. אם תמצא משהוא בשבילי לא אדע איך להודות לך. ובזה אני מסיים את מכתבי.

ד"ש לך, גד, ורב תודות לך. ד"ש ליעקב ורב תודות לו. ד"ש לכל החברים ורב תודות להם. אני שוב מבקש את סליחתכם לי ולאשתי, בעיקר על מעשיה המטורפים אבל גם צודקים. שלום רב, בתודה

חיים מזמן

אני החלפתי לך את ההמחאה שתוכל לקבל אותה שם, והייתי צריך לשלם 40 אג' ולא היה לי באותו זמן, אני לוקח הכל בהלוואות, ובאותו רגע לא היה לי רק 30 אגורות בכיס, מזה בול לדואר. תסלח לי מאוד על כל הטרחות שהטרחתי אותך, אני מוכן לשלם הכל ביוקר, אם רק אדע שבסוף תסלחו לי כי אפילו אם אשתי אשמה בכל, אז אני מוכן לשלם הכל למענה. סוף סוף התחנתני עם בת אדם, ולא עם בהמה.

מכתבו של המ"מ גד אל המג"ד:

כפר יחזקאל, 21.8.63

לשמואל ולבני-ביתו שלום רב.

שמחתי לדעת שהתרשמותך ממכתבו של ממן הייתה כהתרשמותי.

אכן, צא וראה מה מסתתר מאחורי ההודעה הקצרה „יחידת-מילואים סיימה את אימוניה“. כמה זה אחרת לגד או ליעקב סופר לעומת ממן מבית-שאן. ועכשיו, כבקשתך, הרי לפניך סיפורו של ממן, כפי ששמעתי אותו ממנו בבית-שאן.

פשוט לא יכולתי לשבת בשקט, הייתי מוכרח לבקרו וקבעתי לכך את השבת. בינתיים באו שאלותיך ומאחר וגם לי לא היה הכל ברור, קיבלתי משנה-מרץ ונסעתי. ראיתי את התינוק — נחמד. האם נרגשת היתה לביקור; מאוד מאושרת עם בנה. ממן נרעש ונרגש, אך חרד מה יגידו חיילי הפלוגה — היאמינו? היבינו? שוחחנו רבות.

בקיץ שעבר, בחודש אוגוסט דומני, ילדה אשתו של ממן תינוקת במשקל פחות משני ק"ג. הילדה מתה כעבור שבועיים-שלושה. אותו זמן היה ממן במילואים בסביבת חיפה (כדבריו ניקה שם עוים בקבלנות). השנה, ב-12.7.63, ילדה אשתו של ממן בן במשקל 2.400 ק"ג. היא שכבה בבית-החולים 10 ימים. יומיים לאחר שובה מבית-החולים יצא ממן למילואים — בפעם הראשונה בגדוד שלנו. לפני צאתו, מיד לאחר הלידה, פנה בכתב, הסביר את המצב, הציג תעודות וביקש דחיה. קיבל תשובה בכתב, כי עליו להתייצב בגדוד ולפנות שם. מיד בבואו לגדוד פנה לשליש, הציג תעודות, סיפר את סיפורו, ביקש שחרור או פגישה עם המג"ד. השליש הפנה למ"פ-מפקדה; פנה למ"פ-מפקדה, סיפר את סיפורו, הציג את התעודות וביקש את בקשתו. מ"פ-מפקדה ענה לו, לפי דבריו, כי מאחר והוצב לפלוגת-הרמ"ש עליו לפנות למ"פ-ח"מ"ש. פנה — וקיבל תשובה שלילית. למחרת פנה שנית ובעקשנות ביקש פגישה אתך. נאמר לו, ושופ לפי דבריו, שאין טעם לגשת אל המג"ד כי זה לא ישחררו ממילא, וחבל לבלבל לו את הראש. בהתיאשו מהקצינים פנה לסמל מחלקה 2 — יעקב סופר — ודרכו הגיע אלי, כאשר כבר היינו מרוחקים מהמחנה (דומני באמצע תרגיל ההגנה שלנו), כשבידיו שתי תעודות: האחת מהמועצה-היהדית בבית-שאן המדברת על מות הבת לפני שנה; והשניה — אישור מבית-החולים בעפולה על הולדת הבן במשקל 2.450 ק"ג ועל כך כי „האם והבן זקוקים להשגחה ועזרה“. לדבריו, הבטחתי לו שכאשר נחזור למחנה, נראה את אשר ניתן לעשות. כל זה היה דומני ביום ג' בצהריים.

כאשר חזרנו למחנה, ביום החמישי לפנות בוקר, כבר חיכה לו המכתב מאשתו, הקורא לו לחזור מיד כי הילד מת. בתחילה סרב לחזור הביתה; מאוכזב ומר-נפש הסתובב במאהל. לבסוף החל בניקוי הזחל"מ שלו. רק לאחר שידול ממושך על-ידי כמה חיילים הסכים לבקש חופשה ולצאת מיד לבית-שאן. הגהגים קיבלו על עצמם את האחריות לזחל"מ ולצידו. פנינו למ"פ וזה נאות לשחררו. כן, ביום החמישי אָח"צ, יצא ממן מהמחנה אל ביתו.

ומכאן והלאה הכל כבר ידוע לך.

לסיכום: היתה זאת לממן הפעם הראשונה לשרת בגדוד ובפלוגה שלנו. אליך הוא בכלל לא הגיע — זאת לא ידעתי! בהתיצבו במחלקה כנהג-מחליף עשה עלי רושם שלילי, בגלל הערה אחת האומרת הרבה (לשאלתי במה הוא עובד, ענה כי אין לו עבודה; להערתי שידוע על עבודה רבה בסביבות בית-שאן ענה בערך כך: „אני עובד רק 4 חודשים בשנה בחלוקת קרח ומרוויח 14 ל"י ליום — ואחר-כך הכבוד שלי לא מרשה לי לעבוד בפחות מזה בחקלאות. לכן אני עובד רק 4 חודשים בשנה...“). בביקורי בבית-שאן התברר לי שהוא עבר כבר כמעט את כל מקומות העבודה בבית-שאן ושום מקום לא נקלט. גם על זה שוחחנו לא מעט... כנהג ביחידה הוא היה בסדר גמור, שקט ויעיל. את הכסף שנאסף עליידי חיילי הפלוגה העברתי אליו שנית, בשביל האם ובנה, בתוספת הערות מספר על חובתו לכבד את אשתו ולהבינה...

כתשובה קיבלתי מכתב נרגש. זה בערך הכל — ובפירוט די גדול. היה שלום, אתה ובני-ביתך.

גד

מות ראשונה לא-חיובית מהפונה אליו בבקשת שחרור — דוחה את הטיפול בבקשתו של ממן ל„כשנחזור אל המחנה“. אין ספק, אילו ידע המ"מ משהו מהדברים אותם שמע בביקורו בבית-שאן, לא היה קורה המקרה שקרה.

*

אחד הרעיונות המרכזיים ב„אנשי-פנפילוב“ — ששימש בשעתו כ„תנ"ך של הפלמ"ח" — מובא בקטע שיחה בין מפקד הגדוד לחייליו.

— לשם מה אתה נלחם? שואל המפקד.

— למען מולדתי, עונה האחד.

— למען הרכח צדקנו, עונה השני.

— למען הדגל, השיב השלישי.

— וחייל אחד, נחבא במקצת אל הכלים, משיב בצנעה: למען אשתי ובני שבעורף.

— זוהי התשובה, עונה המפקד.

האהבה והמסירות לאדם הקרוב — הם המעמיקים בחייל את תחושת חובתו לשרת.

*

צו-הקריאה לחודש מילואים פוגש בהרבה אנשים קטנים מסוגו של ממן; בהרבה חבלנים, נהגים, צלפים או מנקי-עוזי בקב"לנות. במחלקה אחת של יחידת מילואים נמצאים עוד ממנים, נאג'ארים או סולומונים רבים.

חיים ממן, טוראי 494849. „מקרה סוציאלי“, המחזיר את התרומה של חבריו המקריים — חבריו לחודש אחד. הוא עושה זאת משום שהוא חש עצמו אשם בשקר של אשתו. שקר שנבע מתוך שיווע לעזרה, לקרבה. השבת הכסף מעידה על הקשר הנפשי העמוק של ממן לצבא ולקשור בו. קשר זה אינו נותן לו מנוח גם כשמצבו נראה אפס-תקוה.

מפקדי המחלקות, הפלוגות והגדודים שיקראו את שני המכ"תבים האלה של הטוראי ומפקד המחלקה, שהובאו אלינו על-ידי המג"ד, יראו ודאי במבט חדש את המציאות המסתתרת מאחורי המלים „יחידת-מילואים סיימה אימוניה“.

טוראי 494849. ממן חיים. דפוסי-חיים והשקפות אותם רקמה בנפשו הסביבה בה חונך וגדל. ממן חיים מתבייש לעסוק בעבודה „לא מכובדת“, פן תפחית מערכו. הוא אינו מסתיר זאת. להיפך — בשיחתו הראשונה עם המ"מ הוא אומר זאת בגאווה כדבר המובן מאליו.

המ"מ גד — שגדל בארץ, במושב בעמק יזרעאל, וחונך על ערכים של כבוד העובד והעבודה — רואה בו, בחיים ממן, „מקרה“ שדעותיו ותפיסת החיים שלו מפגרות, פרימיטיביות. הוא חושב כי ממן מתגאה בהשקפות-חיים זרות ופסולות. יתכן שאף „ניקוי העוזים בקבלנות“ הוא בעיני ממן עבודה נחותה ובזויה.

אז, בשירותו שלפני שנה, ניקה ממן „עוזים“. הוא משלשל ללוע העוזי פלנליט משומנת — ולבו לאשתו הרתוקה למיטתה. מנקה את המחסנית מגרגירי-חול ומתפלל כי העבודה תגמר חת-שתיים, הימים ירוצו, והוא יהיה שוב בבית, קרוב לבתו המרחפת בין חיים למות. אולם שורת „העוזים“ ארוכה. קשייו רבים...

עוברת שנה וממן נקרא שוב למילואים. גם הפעם ילדה אשתו ילד במשקל זעום. גם הפעם הגיע אליו צו-קריאה דוקא בשעה קשה. ממן אינו מתאונן. אינו זועק בכאבו.

חיים ממן ממלא חובותיו — אך אינו מכיר בזכויותיו. לרון דרור או ליורם ארו לא היה קורה כדבר הזה, אילו נמצאו במצב משפחתי דומה שעה שנקראו למילואים. הם היו ניגשים אל קציני-העיר, מציגים לפניו תעודות ומסמכים. את שירות המילואים שלהם היו דוחים או מקצרים. הללו לא היו מגיעים לידי אותה סחבת מורטת עצבים ומדכדכת.

ואמנם, הסחבת המיאשת בבעיתו של חיים ממן נבעה בחלקה מהעובדה שהוא היה חדש ביחידה; לא הכירוהו והוא לא הכיר את מפקדיו. אך בודאי ששגו כל אלה שמנעו ממנו פגישה עם המג"ד — ויחד עם זאת לא טיפלו הם עצמם בענינו, אלא רק שלחו אותו אל כתובת אחרת. ואולי לא היה עדיין מאוחר מדי לטפל בענין שעה שהגיע סוף אל המ"מ שלו. אולם גם זה = באמצע „תרגיל ההגנה“ ולאחר התרש